

OSNOVI ŽA PONAVLJANJE KRIVIČNOG POSTUPKA U TEORIJI I PRAKTIČNOJ PRIMENI

Ponavljanje krivičnog postupka kao vanredni pravni lek u celini ima svojih varijacija, što dovodi do postojanja više vrsta ove ustanove, o čemu se izjašnjava kako zakonodavac prilikom zakonskog regulisanja tako i krivičnoprocesna teorija. Prema opšte usvojenom stanovištu razlikuju se uglavnom dve vrste ponavljanja krivičnog postupka: nepravo i pravo. Zavisno od vrste ponavljanja krivičnog postupka, zakonodavac je propisao i različite uslove i osnove za podnošenje zahteva za ponavljanje postupka. Tako su za pravo ponavljanje krivičnog postupka propisani najrigorozniji uslovi i osnovi, što je i razumljivo kada se zna da ova vrsta ponavljanja postupka predstavlja suštinu same ustanove. Polazeći od ove postavke, zakonodavac je propisao da je za podnošenje zahteva za pravo ponavljanje krivičnog postupka potrebno da krivična stvar bude okončana pravosnažnom sudsском odlukom u meritumu i da su se nakon njene pravosnažnosti pojavile nove činjenice i dokazi, koji sami za себе ili u sklopu sa ranijim dokazima ukazuju da je takva sudska odluka nepravilna i nepravedna u svojim bitnim činjeničnim sastojcima. Pravosnažna sudska odluka kojom se krivična stvar okončava u meritumu može se pojaviti u formi presude bilo koje vrste, sem presude kojom se optužba odbija zbog nedostatka predloga ili odobrenja za krivično gonjenje. Sem ovoga, pravosnažna sudska odluka može se pojaviti i u formi rešenja kojim se krivični postupak pravosnažno obustavlja u fazi izviđaja, istrage ili povodom prigovora protiv optužnice, ili zbog odustanka od optužbe pre početka glavnog pretresa zbog nedostatka dokaza. Ovako obustavljen krivični postupak, može se takođe ponoviti, odnosno nastaviti na zahtev ovlašćenog tužioca, ukoliko se podnesu novi dokazi na osnovu kojih se sud može uveriti da su se stekli uslovi za ponovno pokretanje krivičnog postupka (čl. 379. ZKP). Predmet našeg razmatranja biće osnovi i uslovi koji su zakonom propisani za ponavljanje krivičnog postupka okončanog pravosnažnom presudom.

Da bi mogle da posluže kao osnov za ponavljanje krivičnog postupka u pravom smislu, nove činjenice i dokazi moraju biti određenog kvaliteta. Kvalitet novih činjenica i dokaza određuje se zakonom. Ovo je razumljivo kada se ima u vidu pravna priroda ustanove ponavljanja krivičnog postupka i njen cilj, jer bi se u protivnom dešavalo da se jedna pravosnažna presuda napada ovim vanrednim pravnim lekom po bilo kom osnovu i bilo kojim novim činjenicama i dokazima. To bi

dovodilo do toga da se jedna krivična stvar ne bi mogla nikada okončati. Ovakva situacija bi u krajnjoj liniji uticala s jedne strane na autoritet suda kao ustanove, a s druge strane ugrožavala bi ličnu bezbednost građana. Imajući u vidu sve ove okolnosti, naš zakonodavac je striktno odredio kvalitet novih činjenica i dokaza koje su podobne da posluže kao osnov za pravo ponavljanje krivičnog postupka okončanog pravosnažnom presudom. Zakonodavac je ovo učinio na taj način što je u članu 380. ZKP limitativno propisao osnove za pravo ponavljanje krivičnog postupka, koji je okončan pravosnažnom presudom, bez mogućnosti bilo kakvog proširivanja. Bliže posmatrano, zakonodavac u navedenom članu neke od osnova specificira i konkretnizuje (čl. 380. st. 1. tač. 1, 2, 3 i 5), a neke daje u uopštenoj formi (čl. 380. st. 1. tač. 4. i 6). Inače, osnovi navedeni u članu 380. ZKP isti su bez obzira na vrstu presude, sem presude kojom se optužba odbija zbog nedostatka predloga ili odobrenja za krivično gonjenje i bez obzira da li je zahtev za ponavljanje krivičnog postupka podnet u korist ili na štetu okrivljenog.

Nakon ovih opštih konstatacija o osnovima za pravo ponavljanje krivičnog postupka okončanog pravosnažnom presudom, detaljnije ćemo razmotriti pojedine zakonske osnove u redosledu kako ih je zakonodavac u članu 380. ZKP regulisao. Takođe ćemo razmotriti brojnost primene pojedinih osnova u praksi okružnih sudova jugoistočne Srbije.¹

1: Do ponavljanja krivičnog postupka doći će u slučaju kada se dokaže da je presuda zašnovana na lažnoj ispravi ili na lažnom iskazu svedoka ili veštaka (čl. 380. st. 1. tač. 1. ZKP). Ovaj osnov za ponavljanje krivičnog postupka sastoji se u lažnim dokaznim sredstvima. Pravosnažna presuda nastala je kao rezultat izvršenja krivičnog dela od strane trećih lica, koja se pojavljuju u krivičnom postupku. Da bi se dokazalo da jedna presuda u svojim bitnim činjeničnim sastojcima počiva na dokazima ove vrste, potrebno je da se utvrdi uzročna veza između ovih dokaza i same presude. Ovo je potrebno zbog toga što je moguće da postoje lažni dokazi ove vrste, ali da isti ne mogu poslužiti kao osnov za ponavljanje krivičnog postupka. To će biti u tom slučaju kada se lažni dokaz odnosi na neku sporednu činjenicu u presudi, ili kada se odnosi na neku glavnu činjenicu koja je dokazana u dovoljnoj meri drugim relevantnim dokazima. S obzirom da se radi o izvršenju krivičnog dela od strane trećih lica, to se lažnost dokaza ove vrste utvrđuje pravosnažnom osuđujućom presudom. Potrebno je da se učinilac ovakvog krivičnog dela oglasi krim, ali nije nužno i neophodno da se izrekne i kazna. No, u slučaju nemogućnosti vođenja krivičnog postupka protiv učinioца ovakvog krivičnog dela iz bilo kojih razloga (smrt okrivljenog, trajno duševno oboljenje i sl.), lažnost ovih dokaza može se dokazivati i na drugi način. Ovo krivično delo može u prvom redu da učini svedok svesnim davanjem lažnog iskaza (čl. 283. KZ). Međutim, ako svedok nesvesno daje lažan iskaz, tj. subjektivno misli da govori istinu a objektivno se vara, u tom slučaju ovakav iskaz ne može da posluži kao osnov za ponavljanje krivičnog postupka iz člana 380. st. 1. tač. 1, već kao osnov iz člana 380. st. 1. tač. 4. Do ovoga

¹ Područje jugoistočne Srbije obuhvata šest okružnih sudova i to: Okružni sud u Nišu, Leskovcu, Vračaru, Zaječaru, Prokuplju i Pirotu.

dolazi zbog toga što u ovom slučaju nema krivičnog dela; ali i pored toga postoje nove činjenice i dokazi. Pored svedoka ovo delo može isto tako da učini i veštak u slučaju davanja lažnog nalaza i mišljenja o onim činjenicama koje su bile predmet njegovog veštačenja. Smatramo da i kod veštaka može postojati ista situacija, kao kod svedoka, tj. može i on učiniti nemamernu — objektivnu grešku u svom nalazu i mišljenju, kojom prilikom ne bi učinio krivično delo; ali bi postojale nove činjenice i dokazi koje bi poslužile kao osnov za ponavljanje krivičnog postupka po članu 380. st. 1. tač. 4. ZKP. Što se tiče samog okrivljenog situacija je sasvim drukčija. Naime, on može takođe dati lažan iskaz, ali time ne čini krivično delo zbog toga što zakonodavac njegovu laž toleriše. Okrivljeni može biti saučesnik u izvršenju ovog krivičnog dela, napr. podstrekac na lažno svedočenje ili nužni saizvrsilac u slučaju krivičnog dela davanja mita. Sve ove okolnosti ne mogu poslužiti kao osnov za podnošenje zahteva za ponavljanje krijičnog postupka po članu 380. st. 1. tač. 1, zbog toga što se u svim ovim slučajevima okrivljeni ne može krivično goniti, niti se protiv njega može izreći osuđujuća presuda, koja jedino može kao nova činjenica biti osnov po navedenom članu. Lažno priznanje okrivljenog može poslužiti kao nova činjenica ili dokaz za podnošenje zahteva po čl. 380. st. 1. tač. 4. Zakonodavac ne pominje slučaj lažnog tumačenja od strane sudskog tumača, koje takođe može poslužiti kao osnov ove vrste. Smatra se da je to slučajni propust zakonodavca, jer nema nikakvog razloga da i lažno tumačenje, koje je u suštini jedan oblik lažnog svedočenja, posluži kao osnov ove vrste. Što se tiče lažne isprave, smatramo da se tu uglavnom radi o raznim vidovima falsifikovanja isprave, te da zbog toga krivično delo falsifikata može biti učinjeno od svih lica, pa i samog okrivljenog, jer ta okolnost u ovom slučaju nije ni bitna. U ovom slučaju je važno da je jedna falsifikovana isprava poslužila kao dokaz neke bitne činjenice u pravosnažnoj presudi koja se napada. Bitno je to da jedna isprava bude lažna u svojoj sadržini, a ne i po formi.

Primena ovog osnova u sudskoj praksi nije tako brojna. Tako je u praksi okružnih sudova jugoistočne Srbije bilo malo zahteva, za ponavljanje krivičnog postupka podnetih po ovom osnovu. Još je manji broj usvojenih zahteva. Naime, u periodu od pet godina tj. od 1959. do 1964. godine podneto je svega sedam zahteva po ovom osnovu, od kojih je samo jedan usvojen. Većina zahteva za ponavljanje krivičnog postupka po ovom osnovu odbijeno je zbog toga što su bili podneti prečesto. Naprimjer, okrivljeni ili njegov branilac bazirali su svoj zahtev za ponavljanje krivičnog postupka na činjenici da je neki svedok dao lažan iskaz, ili da je veštak dao lažan nalaz i mišljenje u toku redovnog krivičnog postupka, na čijim iskazima se uglavnom bazira pravosnažna presud, ali lažnost navedenih dokaza nije utvrđena pravosnažnom osuđujućom presudom. Bilo je i takvih situacija da je u zahtevu isticanja okolnost da se neki svedok ili veštak u svom iskazu objektivno prevario. Sudovi na ovom području su i ovakve zahteve odbijali kao neosnovane, odnosno preuranjene, tražeći da se lažnost ovih činjenica takođe dokaže pravosnažnom osuđujućom presudom. Smatramo da je ovakav stav pojedinih sudova na ovom području nepravilan, zbog toga što se ovakav iskaz svedoka, odnosno nalaz i mišljenje veštaka može tretirati kao nova

činjenica ili dokaz i poslužiti kao osnov za podnošenje zahteva po članu 380. st. 1. tač. 4. ZKP. Najzad, bilo je i takvih zahteva koji su od strane navedenih sudova odbijeni zbog toga što se isticala lažnost iskaza onih svedoka, na čijim se iskazima nisu zasnivale pravno relevantne činjenice u presudi koja se napada, ili su ove činjenice dokazane drugim istinitim dokaznim sredstvima.

2. Po ovom osnovu do ponavljanja krivičnog postupka dolazi ako se dokaže da je do presude došlo usled krivičnog dela sudije, sudije-porotnika ili lica koje je vršilo izviđajne ili istražne radnje (čl. 380. st. 1. tač. 2. ZKP).

Dok se kod prethodnog osnova za ponavljanje krivičnog postupka tražilo da je krivična presuda nastala kao rezultat krivičnog dela izvršenog od strane trećih lica, dotle se ovde traži da je krivično delo izvršeno od strane onih lica koja su tokom redovnog krivičnog postupka obavljala neku pravosudnu funkciju i da se pravosnažna presuda u svojim bitnim činjeničnim sastojcima zasniva na tom krivičnom delu. Zbog toga je potrebno da se prilikom rešavanja o osnovanosti podnetog zahteva za ponavljanje krivičnog postupka i ovde utvrdi postojanje uzročne veze između krivičnog dela učinjenog od strane napred navedenih lica i same pravosnažne presude koja se napada. Ovo je potrebno zbog toga što neko od ovih lica može izvršiti krivično delo tokom redovnog krivičnog postupka, ali da to krivično delo ipak ne može poslužiti kao osnov za usvajanje podnetog zahteva. To je napr. slučaj kada sudija, sudija-porotnik ili drugo lice nadležno za obavljanje neke krivičnoprocесне radnje u postupku primi mito da bi obavilo navedenu krivičnoprocесnu radnju, koju je inače bilo po zakonu dužno da obavi, ili pak, da ne izvrši neku radnju koja se ustvari po zakonu ne sme izvršiti. U navedenim slučajevima nema nikakve uzročne veze između izvršenog krivičnog dela ovih lica i donete pravosnažne presude po konkretnoj krivičnoj stvari. Ovakvo krivično delo sudija može da učini kako u fazi donošenja presude, tako i u predhodnom krivičnom postupku, ukoliko je u istom izvodio neke krivičnoprocесne radnje. Ostala lica koja učestvuju u krivičnom postupku i izvode neke krivičnoprocесne radnje po službenoj dužnosti, mogu da učine ovo krivično delo samo u predhodnom postupku. Međutim, krivično delo izvršeno u predhodnom krivičnom postupku, može biti u uzročnoj vezi sa donetom presudom, iako se presuda donosi na osnovu činjenica i dokaza iznetih na glavnem pretresu. Inače, izviđajni i istražni organi krivičnog postupka najčešće čine, pored ostalih, krivično delo iznuđivanja iskaza (čl. 151. KZ) to kako od okrivljenog tako i od svedoka i veštaka.

U dosada objavljenoj sudskej praksi, kao i u praksi okružnih sudova jugoistočne Srbije nije bilo zahteva za ponavljanje krivičnog postupka po ovom osnovu. Naime, bilo je nekoliko zahteva u kojima je pored ostalih razloga isticana i okolnost o tome da je izviđajni odnosno istražni organ vršio fizičku i psihičku presiju na okrivljenog sa ciljem iznuđivanja priznanja, ili na svedoke da dadu iskaz određene sadržine. Međutim, ovakvi zahtevi su odbačeni od strane suda, jer nisu bili dovoljno ubedljivi niti je za istinitost novih činjenica i dokaza podneta pravosnažna osuđujuća presuda, što je i kod isticanja ovog osnova nužno ako se želi pozitivno rešenje zahteva. No, i pored toga što nije

bilo zahteva za ponavljanje krivičnog postupka po ovom osnovu u navedenim sudovima, ne isključuje se mogućnost postojanja krivičnih dela izvršenih od strane sudske, sudske — porotnika ili lica koje je vršilo izviđajne ili istražne radnje, koja su bila u uzročnoj vezi sa pravosnažnom presudom. Međutim, u ovakvim slučajevima je veoma otežano dokazivanje izvršenog krivičnog dela, s obzirom da se ista uglavnom vrše bez prisustva trećih lica, napr. primanje odnosno davanje mita, ili ispitivanje okrivljenog odn. saslušanje svedoka i sl.

3. Na zahtev ovlašćenog lica krivični postupak će se ponoviti i u slučaju ako je presuda kojom se optužba odbija doneta zbog odustanka javnog tužioca od optužbe, a dokaže se da je do ovog odustanka došlo usled krivičnog dela zloupotrebe službenog ovlašćenja izvršenog od strane javnog tužioca (čl. 380. st. 1. tač. 3. ZKP).

Ovaj zakonski osnov za ponavljanje krivičnog postupka inkriminisan je tek Zakonom o izmenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku 1959. godine. U našem krivičnom postupku javni tužilac je dužan da u svojoj aktivnosti u vezi sa krivičnim gonjenjem respektuje neka načela krivičnog postupka. Tako naprimjer, on je dužan da prilikom pokretanja krivičnog postupka ima u vidu načelo oficijelnosti, koje kazuje da se krivični postupak započinje i sprovodi po službenoj dužnosti i isključivo u društvenom interesu, bez obzira da li neposredno oštećeni želi ili ne pokretanje krivičnog postupka. Međutim, ovo načelo obavezuje javnog tužioca samo za krivična dela koja se prema Krivičnom zakoniku gume po službenoj dužnosti.² Drugo važno načelo u vezi sa krivičnim gonjenjem jeste načelo legaliteta, koje obavezuje javnog tužioca da pokrene krivični postupak kada se radi o krivičnim delima koja se gume po službenoj dužnosti ili po predlogu, ukoliko su ispunjeni zakonski uslovi za krivično gonjenje. U ovom slučaju javni tužilac je ovlašćen da ceni da li su ispunjeni svi zakonom propisani uslovi za krivično gonjenje, pa ukoliko su ovi uslovi ispunjeni on je dužan da pokrene krivični postupak. Najzad, za javnog tužioca važi i načelo mutabiliteta, prema kome javni tužilac može odustati od krivičnog gonjenja do završetka glavnog pretresa, ukoliko smatra da ne postoje stvarni i pravni osnovi za dalje krivično gonjenje.³

Ukoliko se javni tužilac ne pridržava navedenih načela, odnosno ne sprovodi krivično gonjenje po službenoj dužnosti kada to zahtevaju društveni interesi, ili pak, odustaje od krivičnog gonjenja u toku postupka i pored toga što postoje zakonom propisani uslovi za krivično gonjenje, on čini krivično delo zloupotrebe službenog ovlašćenja iz člana 314. KZ, koje služi kao osnov za ponavljanje krivičnog postupka. Javni tužilac čini ovo krivično delo kako u slučaju nepokretanja krivičnog postupka, tako i u slučaju odustanka od krivičnog gonjenja u toku postupka sve do završetka glavnog pretresa, ako su bili ispunjeni zakonski uslovi za krivično gonjenje. Međutim, zakonodavac je ovaj osnov inkriminisao tako što je predviđeo da će u ovom slučaju do ponavljanja

² Dr Vladimir Bayer: Jugoslovensko krivično procesno pravo, knj. I, Zagreb 1960, str. 129.

³ Dr Tihomir Vasiljević: Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ, Beograd 1964, str. 131.

krivičnog postupka doći samo onda ako javni tužilac oduštane od optužbe u toku glavnog pretresa, tj. do njegovog završetka. Ovo je i razumljivo zbog toga što su navedeni osnovi za ponavljanje krivičnog postupka predviđeni samo protiv pravosnažnih sudskeih odluka u formi presude bilo koje vrste, sem presude kojom se optužba odbija iz razloga nepoštovanja predloga ili odobrenja za krivično gomjenje. Inače, kao dokaz da je krivično delo zaista izvršeno od strane javnog tužioca i da je kao rezultat izvršenja takvog dela nastala pravosnažna presuda, koja je predmet napada, može poslužiti jedino pravosnažna osuđujuća presuda. Nama, oye nije potrebno dokazivati da je pravosnažna presuda kojom se optužba odbija nastala kao rezultat krivičnog dela izvršenog od strane javnog tužioca, jer se optužba mora odbiti čim javni tužilac oduštane od zastupanja iste na glavnem pretresu, već se samo ispituje da li je javni tužilac ovim odustankom učinio krivično delo zloupotrebe službenog ovlašćenja (čl. 314. KZ).

Kod ovog osnova za ponavljanje krivičnog postupka sporno je pitanje o tome da li će doći do ponavljanja krivičnog postupka u slučaju kada javni tužilac odustaje od krivičnog gomjenja i dokaze se pravosnažnom osuđujućom presudom da je time učinio krivično delo zloupotrebe službenog ovlašćenja. Međutim, kako se radi o krivičnim delima koja se gone po službenoj dužnosti ili po predlogu, krivično gomjenje može preduzeti oštećeni kao supsidijarni tužilac i nadležni sud može na bazi podignute optužnice ovog tužioca doneti osuđujuću presudu. U ovom slučaju nastaje tačka situacija u kojoj javni tužilac odustaje od krivičnog gomjenja i time čini krivično delo zloupotrebe službenog ovlašćenja, ali se, zahvaljujući okolnosti što u toj situaciji na njegovo mesto stupa oštećeni kao supsidijarni tužilac, ipak postiže isti efekat. Smatramo da u ovom slučaju nema osnova za ponavljanje krivičnog postupka, niti zakonske mogućnosti, jer su donosi presudu kojom se optužba odbija tek onda kada i oštećeni kao tužilac odustane od krivičnog gomjenja. Međutim, ova okolnost ne utiče na to da javni tužilac bude osuđen za krivično delo zloupotrebe službenog ovlašćenja.

Po ovom osnovu takođe nije bilo zahteva za ponavljanje krivičnog postupka u praksi okružnih sudova jugoistočne Srbije. Ova okolnost nimože se tumačiti kao znak ispravnog i zakonitog rada javnih tužilaštava na ovom području, ili pak kao teškoća u dokazivanju krivičnih dela izvršenih na ovaj način. Zaista je veoma otežano da se utvrde pravi motivi kojim se rukovodio javni tužilac prilikom odbijanja pokretanja krivičnog postupka, ili prilikom odustajanja od daljeg krivičnog gomjenja.

Kod dosada navedenih osnova za ponavljanje krivičnog postupka (čl. 380. st. 1, tač. 1, 2. i 3. ZKP) zakonomodavač ne traži postojanje očigledne mogućnosti da na mesto osuđujuće presude mora, nakon ponavljanja krivičnog postupka, doći oslobođajuća presuda i obrnuto. Naprotiv, cilj ponavljanja krivičnog postupka po ovim osnovima jeste u tome da se ponovo pravilno i zakomito utvrdi činjenično stanje bez obzira na krajnji rezultat, odnosno na vrstu presude koja će biti donesena u novom krivičnom postupku.

4. Kao dalji osnov za ponavljanje krivičnog postupka jeste slučaj kada se traži iznošenje novih činjenica ili podnošenje novih dokaza koji su sami za sebe ili u vezi sa ranijim dokazima podobni da prouzrokuju

oslobođenje lica koje je bilo osuđeno ili njegovu osudu po blažem ili strožem krivičnom zakonu ili osudu lica koje je bilo oslobođeno od optužbe odnosno protiv kooga je van slučaja iz čl. 378. ovog zakonika optužba odbijena (čl. 380. st. 1. tač. 4. ZKP).

Ovo je jedan od osnova koji nije strogo specifiran od strane zakonodavca, već je dat u jednoj uopštenoj formi. Međutim, i ovde postoji izvesna posredna određenost koja se ogleda u tome da navedene činjenice i dokazi moraju da budu relevantni i novi. Relevantnost ovih činjeniča i dokaza ogleda se u tome što je potreban takav kvantitet i kvalitet istih da bi mogli da proizvedu posledice koje zakon traži, tj. da se na osnovu njih samih ili u vezi sa ranijim činjenicama i dokazima može dometi oslobođajuća presuda ili presuda po blažem krivičnom zakonu, odnosno osuđujuća presuda ili presuda po strožem krivičnom zakonu. To znači da kod novih činjenica i dokaza ne postoji relevantnost ako se na osnovu njih može postići izricanje blaže odnosno strože kazne, bez promene činjeničnog stanja u pogledu same krivične odgovornosti učinioца i pravne kvalifikacije krivičnog dela. U sudskej praksi, pa i u praksi okružnih sudova jugoistočne Srbije bilo je baš ovakvih slučajeva. Naime, sudovi su u pomovljenom krivičnom postupku izmenili činjenično stanje samo u onim okolnostima koji utiču na ublažavanje kazne i nakon toga su donosili presudu, koja je u odnosu na raniju prseudu bila izmenjena jedino u visini i vrsti kazne. Opravdano su vrhovni sudovi kroz objavljenu sudskej praksu ukazali na ovu nepravilnost, jer se ovakav cilj može postići jedino zahtevom za vanredno ublažavanje kazne. Činjenice i dokazi koji se iznose odnosno podnose po ovom osnovu, mogu biti novi u smislu da je lice koje se na njih poziva za njih ranije znalo, ali ih iz bilo ikojih razloga nije ranije iznosilo, ili pak novi u tom smislu da je podnositelj za njih saznao tek nakon pravosnažnosti presude. Kratko rečeno, činjenice i dokazi ove vrste mogu biti novopodneti ili novopoznati. U tumačenju intencije zakonodavca krivično-procesna teorija ima više sklonosti da prihvati prvu mogućnost. Naime, traži se da su činjenice i dokazi novopodneti odnosno izneti prvi put u zahtevu za ponavljanje krivičnog postupka, bez obzira kada je podnositelj zahteva za iste saznao, sa izvesnim izuzecima u pogledu podnošenja zahteva na štetu okrivljenog, o kojima će kasnije biti reči. Za prihvatanje ove solucije navode se brojni razlozi. Tako se najpre navodi kao razlog načelo materijalne istine koje zahteva slobodnu upotrebu svih dokaza, bez ikakvog ograničenja u pogledu vremena iznošenja istih. Dalje se navodi da neiznošenje svih činjenica i dokaza od strane ovlašćenih lica u toku redovnog krivičnog postupka, može imati i časne motive, pored raznih zloupotreba. Najzad, kao najvažniji razlog prihvatanja ovakvog rešenja sastoji se u tome što postoje velike teškoće oko utvrđivanja da li su činjenice i dokazi ove vrste novopoznati ili novopodneti.⁴ Od napred usvojenog stava u pogledu novih činjenica i dokaza, postoji izuzetak samo u slučaju kada je podnositelj zahteva po ovom osnovu javni tužilac. Od javnog tužioca kao podnosioca zahteva po ovom osnovu, na štetu okrivljenog, zakonodavac izričito traži da mora podneti samo one činjenice i dokaze za koje je saznao nakon pravo-

⁴ Dr Tihomir Vasiljević: op. cit., str. 546.

snažnosti presude i to u roku od šest meseci od momenta saznanja. No i u ovom slučaju postoje velike mogućnosti za zloupotrebe od strane javnog tužioca, jer teškoće oko utvrđivanja da li su činjenice i dokazi novopojavljeni ili novopodneti, postoje isto tako i ovom prilikom.

U praksi okružnih sudova jugoistočne Srbije bilo je najviše podnetih zahteva po ovom osnovu. Ovo je i razumljivo kada se ima u vidu mogućnost pojavljivanja i saznanja za činjenice i dokaze, za koje se nije znalo ili koje nisu iznete tokom redovnog krivičnog postupka do momenta donošenja pravosnažne presude. Tako smo tokom našeg istraživanja u navedenim sudovima ustanovali da je po ovom osnovu podneto 46 zahteva za ponavljanje krivičnog postupka okončanog pravosnažnom sudskom odlukom u formi presude i 4 zahteva za nastavljanje krivičnog postupka obustavljenog pre početka glavnog pretresa rešenjem zbog nedostatka dokaza. Od ovog broja 33 zahteva je negativno rešeno, a samo 13 zahteva je usvojeno i po njima dozvoljeno ponavljanje krivičnog postupka. Iz odnosa odbijenih i usvojenih zahteva po ovom osnovu, vidi se da je ogromna većina zahteva podneta na osnovu subjektivnog verovanja ovlašćenih lica, uglavnom osuđenog i njegovog branioca, da su se pojavile nove činjenice i dokazi nakon pravosnažnosti presude, a da objektivno gledano takvih činjenica i dokaza nije bilo, ili da njihov kvantitet i kvalitet nije bio relevantan za pozitivno rešenje podnetog zahteva. Kao nove činjenice i dokazi najčešće su isticane one činjenice i dokazi koje su bile poznate i iznete u redovnom krivičnom postupku i o kojima je sud već jednom odlučivao. Bilo je i takvih zahteva u kojima su isticane nove činjenice i dokazi koji su se odnosili na neke nebitne delove pravosnažne presude. Najzad, među podnetim zahtevima po ovom osnovu bilo je i takvih u kojima nisu isticane nikakve nove činjenice i dokazi, pa i neozbiljnih. Iz dalje analize navedenih podataka dolazi se do zaključka da je među podnetim zahtevima po ovom osnovu bilo mnogo više zahteva u kojima su isticani novi dokazi kojima se želelo da se ranije iznete činjenice izmene u korist podnosioca zahteva. Kao dokazna sredstva za ostvarenje ovog cilja najčešće su korišćeni iskazi svedoka i to kako iskazi ranije saslušanih svedoka tako i iskazi novih svedoka. Ovim dokaznim sredstvima nastojalo se da se dokaže alibi osuđenog ili da se umanji njegova krivična odgovornost za učinjeno krivično delo. Bilo je i takvih zahteva u kojima je pokušavano da se iskazom novih svedoka, dokaže lažno svedočenje nekog svedoka u redovnom krivičnom postupku. I ovakvi zahtevi su odbijani zbog toga što se lažno svedočenje kao nova činjenica može utvrditi samo pravosnažnom osuđućom presudom.

Na relativno mali broj usvojenih zahteva po ovom osnovu uticalo je i to što sudovi nisu imali dovoljno izgrađene kriterijume o tome kakvih i koliko je novih činjenica i dokaza bilo potrebno za pozitivno rešenje podnetog zahteva. Zbog ovakve situacije bilo je i takvih slučajeva da su subjektivni momenti kod pojedinih sudija uticali na usvajanje odnosno odbijanje zahteva. Ovu pojavu uočavali su i vrhovni sudovi prilikom rešavanja po žalbama ovlašćenih lica na odluke nižih sudova po konkretno podnetim zahtevima za ponavljanje krivičnog postupka. Tako se u obrazloženju presude Saveznog vrhovnog suda br. 148/59 ističe da je šizofrenija takvo duševno oboljenje i koje može

dovesti do potpune neuračunljivosti obolelog u krivičnopravnom smislu, te da ova činjenica kao novopodneta u zahtevu za ponavljanje krivičnog postupka može biti podobna za usvajanje ovakvog zahteva. U prilog ovakve situacije govori i činjenica da su sudovi na ovom području jedan veliki broj zahteva odbacili kao nepodobne za ponavljanje krivičnog postupka po ovom osnovu, bez prethodno sprovedenih izviđanja.

5. U ovom slučaju do ponavljanja krivičnog postupka dolazi ako je neko lice za isto delo više puta suđeno ili ako je više lica osuđeno zbog istog dela koje je moglo učiniti samo jedno ili neka od njih (čl. 380. st. 1. tač. 5. KP).

Da bi se utvrdilo da li u ovom slučaju postoji takva situacija da je jedno lice više puta suđeno za jedno isto delo, ili da je više lica osuđeno za jedno isto delo koje je moglo da učini samo jedno ili neka od tih lica, potrebno je da se najpre utvrdi da li se radi o jednom istom delu. Krivično delo je isto delo samo u slučaju kada se utvrdi da je činjenično stanje u spornim krivičnim delima isto i kada je to delo učinjeno od strane jednog istog lica. U ovom slučaju govorimo o objektivnom i subjektivnom identitetu krivičnih dela. Prema tome postojaće isto krivično delo bez obzira što je isto činjenično stanje jednom prilikom kvalifikованo kao utaja, a drugom prilikom kao krađa. Ako je jedno lice suđeno više puta za jedno isto krivično delo u tom slučaju je važna sama činjenica suđenja tom licu više puta, a ne i vrsta presude. To znači da ove presude mogu biti raznovrsne, tj. osuđujuće, oslobođajuće i presude kojima se optužba odbija. Takođe, nije od značaja ni okolnost što između ovih presuda može postojati protivurečnost ili što one mogu međusobno biti identične. U ovom slučaju bitno je da se spreči suđenje više puta jednom istom licu za isto krivično delo, a nije bitan rezultat takvog suđenja. Ovom prilikom, cilj zakonodavca je bio da se utvrdi istinito činjenično stanje, te se zbog toga ne uzima u obzir mehaničko merilo po kome bi trebalo da ostane na snazi ona presuda koja je prva postala pravosnažna, ili presuda koja je povoljnija za osuđenog. Kada se radi o situaciji da je više lica osuđeno za jedno isto delo koje je moglo učiniti samo jedno lice ili neka od osuđenih lica, za uspeh ovakvog zahteva bitno je da se utvrdi stvaran odnos navedenih lica prema učinjenom krivičnom delu. Ovo je potreбno zbog toga što je moguće da jedno krivično delo bude izvršeno od strane više lica, ali da su sva ona imala različit odnos prema tom delu, tj. da je jedno od njih bilo izvršilac, a da su ostala lica bila saučesnici, ili da su sva ova lica bili saizvršioci tog dela. Prema tome ponavljanje krivičnog postupka po ovom osnovu može se tražiti samo onda kada je jedno lice isključeno iz učešća u izvršenju krivičnog dela ne samo kao izvršilac, već i kao saučesnik bilo koje vrste. Inače, u ovoj situaciji mora da postoje dve ili više pravosnažnih presuda u kojima se optuženi oglašava krivim, a nije bitno da je u svim ovim presudama izrečena i kazna. Neka od više ovakvih pravosnažnih presuda može biti i pravilna, te zbog toga zahtev se usvaja i krivični postupak ponavlja samo po onim presudama koje su nepravilne. Ukoliko je postojala samo jedna pravosnažna presuda kojom se više lica osuđuje da su izvršila isto krivično delo kao saizvršioci, ili kao saučesnici, takva presuda može

se napadati samo na osnovu iznošenja novih činjenica i dokaza, putem kojih se dovodi u sumnju okolnost da je jedno lice učestvovalo u izvršenju takvog krivičnog dela.⁵

U okružnim sudovima jugoistočne Srbije nije bilo slučajeva podnošenja zahteva za ponavljanje krivičnog postupka po ovom osnovu. Ovakve slučajevi ponavljanja postupka nismo našli ni u objavljenoj sudskoj praksi. Ova činjenica govori o tome da je ponavljanje krivičnog postupka po ovom osnovu veoma retko, što se može objasniti i time da su kazne evidencije o osuđivanim licima dobro sređene i da se ovim evidencijama nadležni organi služe. Ovoj situaciji je doprinelo i potpuno i svestrano utvrđivanje činjeničnog stanja u redovnom krivičnom postupku, naročito u pogledu subjektivnog odnosa učinioca prema izvršenom krivičnom delu, ako je to delo izvršeno od strane više lica.

6. Najzad, krivični postupak će se ponoviti i onda kada se, u slučaju osude za produženo krivično delo ili za drugo krivično delo koje po zakonu obuhvata više istovrsnih radnji, iznesu nove činjenice ili podnesu novi dokazi koji ukazuju da je osuđeni učinio radnju koju bi obuhvatilo delo iz osude da se za nju ranije znalo, ili ukazuju da osuđeni nije učinio radnju koja je obuhvaćena delom iz osude, a postojanje ovih činjenica bilo bi od bitnog uticaja na odmeravanje kazne (čl. 380. st. 1. tač. 6. ZKP).

I ovaj osnov za ponavljanje krivičnog postupka zakonski je regulisan tek Zakonom o izmenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku 1959. godine. Da bi se utvrdilo postojanje ovog osnova za ponavljanje postupka, potrebno je prethodno utvrditi samo postojanje produženog krivičnog dela ili drugog krivičnog dela koje po zakonu obuhvata više istovrsnih radnji. Produceno krivično delo obično se definiše kao »skup više krivičnih dela izvršenih od istog lica sa više radnji protiv istog lica ali tako da se sva krivična dela pojavljuju kao slučajevi izvršenja jednog krivičnog dela ili raznih oblika jednog istog krivičnog dela u određenom razmaku vremena«.⁶ Sličan pojam produženog krivičnog dela sreće se i kod ostalih naših teoretičara iz oblasti krivičnog prava, sa napomenom da je produženo krivično delo pravna konstrukcija a ne zakonska definicija, jer naš Krivični zakonik ne poznaje ovakav termin. Iz ovako određenog pojma produženog krivičnog dela jasno se vidi da postoji mogućnost da se pravosnažnom presudom sve radnje ovog dela ne obuhvate, ili da se obuhvate neke radnje koje ustvari nisu izvršene. Kako ne postoji mogućnost da se osuđenom licu sudi za ove radnje nezavisno od ranije izrečene pravosnažne presude, niti da se na drugi način utvrdi da li radnje obuhvaćene u pravosnažnoj presudi osuđeni zaista nije izvršio, to je nužno ponavljanje krivičnog postupka u kome se jedino može utvrditi postojanje odnosno pogrešno utvrđeno postojanje ovakvih radnji i na bazi toga izreći odgovarajuća krivična sankcija. Prema tome, ova okolnost ne utiče na krivičnu odgovornost učinioca ovakvog krivičnog dela, već samo na vrstu i visinu kazne. Ovaj

⁵ Dr Tihomir Vasiljević: op. cit., str. 546, 547.

⁶ Dr Janko Tahović: Krivično pravo — opšti deo, Beograd 1961, s. 263.

osnov za ponavljanje krivičnog postupka predstavlja izuzetak od pravila da se ovim vanrednim pravnim lekom ne utiče na odmeravanje kazne, jer se okolnosti koje utiču na odmeravanje kazne mogu isticati samo u zahtevu za vanredno ublažavanje kazne. Međutim, ovaj osnov utiče na odmeravanje kazne kako u korist tako i na štetu osuđenog. Da bi zahtev za ponavljanje krivičnog postupka po ovom osnovu uspeo, potrebno je da iznete nove činjenice ili podneti novi dokazi bitno utiču na odmeravanje kazne. Rok za podnošenje zahteva po ovom osnovu je različit i zavisi od toga u čiju se korist zahtev podnosi. Ukoliko se zahtev podnosi od strane javnog tužioca na štetu osuđenog, isti mora biti podnet u roku od šest meseci od momenta saznanja za nove činjenice i dokaze. Ako se zahtev za ponavljanje krivičnog postupka po ovom osnovu podnosi u korist osuđenog, njegovo podnošenje nije vezano za rok, ali je logično da će se osuđeni ovim zahtevom koristiti sve dok nije potpuno izdržao ranije izrečenu kaznu. No, nije isključena mogućnost podnošenja ovog zahteva i nakon izdržane kazne, ukoliko bi ranije izrečena kazna imala veće posledice od kazne koja bi bila izrečena nakon ponavljanja krivičnog postupka po ovom osnovu.

Primena ovog osnova u praksi takođe je veoma retka. Tako je u okružnim sudovima jugoistočne Srbije u periodu od pet godina (1959—1964) bio podnet samo jedan zahtev na štetu osuđenog od strane javnog tužioca. Međutim, kasnije je javni tužilac odustao od podnetog zahteva. Iz spisa predmeta ne vide se razlozi kojima se tužilac rukovodio prilikom odustajanja od zahteva. U ovom slučaju radilo se o krivičnom delu proneveri. U redovnom krivičnom postupku bila je utvrđena veštačenjem suma novca koja je ovim krivičnim delom proneverena. Naknadnim veštačenjem ustanovljeno je da je proneverena suma novca bila mnogo veća, tako da je bitno uticala na visinu kazne. Na osnovu ove činjenice, koja je potpuno nova, javni tužilac je podneo zahtev za ponavljanje krivičnog postupka po ovom osnovu, ali je kasnije odustao. Smatramo da bi javni tužilac ovim svojim zahtevom uspeo, jer je razlika u proneverenoj sumi novca bila dosta velika. U objavljenoj sudskej praksi takođe smo naišli na jedan zahtev koji je bio podnet u korist osuđenog i koji je pozitivno rešen. Ovakvom rešenju ovog zahteva protivio se javni tužilac, navodeći da ponavljanje krivičnog postupka nije dozvoljeno samo u pogledu jednog dela ako sud zaključi da su sva krivična dela izvršena na osnovu jedinstvenog umišlja-ja. Međutim, po mišljenju republičkog vrhovnog suda kao i okružnog suda koji je odlučivao po ovom zahtevu, ovakav stav javnog tužioca je nepravilan.⁷ Ako bi se ovakav stav javnog tužioca usvojio kao pravilan u tom slučaju bi bilo praktično nemoguće sprovoditi ponavljanje krivičnog postupka po ovom osnovu, jer su krivična dela ove vrste skoro uvek učinjena na osnovu jedinstvenog umišlja-ja. Sem toga, ukoliko se ne bi dozvolilo ponavljanje krivičnog postupka za pojedina dela koja čine produženo krivično delo, takva situacija bi dovodila do nepravednih osuda, jer bi jedno lice bilo osuđeno za dela odn. činjenja koja nije izvršilo.

⁷ Rešenje Vrhovnog suda NR Slovenije KŽ — 134/58, Zbirka sudskeih odluka 1958, knjiga III, sveska 1, str. 56.

Nakon detaljnog razmatranja pojedinih osnova za ponavljanje krivičnog postupka, ostaje nam da izvučemo neke opšte zaključke. Najpre, smatramo da je zakonodavac u osnovi dobro i potpuno regulisao sve moguće osnove za pravo ponavljanje krivičnog postupka. Prilikom inkriminacije pojedinih osnova, zakonodavac je nastojao da postigne dva osnovna cilja. Naime, on je s jedne strane nastojao da spreči donošenje i održavanje na snazi onih pravosnažnih sudskeh odluka koje su nepravilne i nepravedne u svojoj činjeničnoj osnovi kako u odnosu na okrivljenog, tako i u odnosu na društvo — državu, a s druge strane vodio je računa i o tome da jedna sudska odluka postane konačna i zakon za konkretno rešenu krivičnu stvar. Na ovaj način želeo je da očuva pravnu sigurnost građana i autoritet suda. Međutim, kada se razmotre rezultati primene ovih osnova u praksi, vidi se najpre da njihova primena nije tako brojna, niti su podjednako zastupljeni pojedini osnovi za ponavljanje krivičnog postupka. Do ovog zaključka došli smo na bazi istraživanja u okružnim sudovima jugoistočne Srbije. Tako je u periodu od pet godina (1959—1964) bilo podneto ukupno 57 zahteva za pravo ponavljanje postupka. Najviše zahteva podneto je na bazi iznošenja činjenica i dokaza u užem smislu (čl. 380. st. 1. tač. 4. ZKP) (50 zahteva), dok su ostali zahtevi (sedam), bili podneti na bazi lažnih iskaza svedoka, veštaka i lažnih isprava. Takođe je relativno mali broj usvojenih zahteva (14), a još je manji broj onih zahteva koji su u krajnjoj liniji izmenili pravosnažnu sudsку odluku. Na bazi rezultata primene ovih osnova i njihovog uspeha dolazi se do jednog opštег zaključka da su okružni sudovi na ovom području u osnovi pravilno i potpuno utvrđivali činjenično stanje u toku redovnog krivičnog postupka. Eventualni nedostaci u činjeničnom stanju, odklanjani su u postupku po redovnim pravnim lekovima. Suprotan zaključak je veoma teško izvući. Naime, teško je zaključiti da bi se nevino osuđena lica mogla pomiriti sa tom okolnošću i bez ikakvog reagovanja izdržati nepravedno izrečenu kaznu. Bilo je propusta i grešaka u radu pojedinih sudija okružnih sudova na ovom području, ali to nije u krajnjoj liniji mnogo uticalo na pravilan i zakonit rad ovih sudova na sprovođenju zakonskih odredaba o ponavljanju krivičnog postupka.

Mr. Čedomir Stevanović,
asistent Pravno-ekonomskog
fakulteta u Nišu

RÉSUMÉ

Dans cet article l'auteur examine les problèmes qui se rapportent aux raisons prévues pour la révision d'un procès en matière pénale terminé par une décision passée en force de chose jugée. Dans l'introduction les questions générales sont exposées concernant toute les raisons pour la révision du procès. Ainsi il a été constaté tout d'abord que les raisons pour la révision du procès sont prévues par la loi et que dans le cadre des diverses raisons la loi détermine la qualité des nouveaux faits et preuves, ainsi que le but qu'on désire atteindre par l'application pratique des raisons indiquées.

Après l'examen des questions générales l'auteur a traité en détail chacune des six raisons prévues par la loi en suivant l'ordre d'après lequel le législateur les a incriminé. Pour certaines raisons les données sont exposées sur le nombre de cas qui ont été appliqués dans la pratique des tribunaux de district dans le sud-est de la Serbie au cours d'une période de cinq ans (de 1959 à 1964). En analysant certaines raisons l'auteur attire l'attention surtout sur les questions litigieuses, qui se présentent tant en théorie que dans l'application pratique. Ainsi pour les trois premières raisons il examine la question de l'existence de l'infraction qui peut servir comme fondement pour la révision de la procédure pénale, ainsi que l'existence du rapport causal entre une infraction ainsi commise et du jugement passé en force de chose jugée qui est attaqué. En outre, il examine aussi le problème des modes probatoires pour une infraction ainsi commise de la part de tierces personnes (les témoins, les experts), ou des personnes qui ont pris part dans la procédure pénale (les juges, les juges-jurés et les personnes chargées de l'instruction, ainsi que du procureur public). Pour les trois autres raisons l'auteur a exposé de même les questions principales qui se posent en théorie et dans la pratique. Il a concentré son attention surtout sur la qualité des nouveaux faits et preuves qui peuvent servir de fondement pour la révision de la procédure pénale prévue dans l'article 380 du Code de procédure pénale (premier alinéa, paragraphe 4), ainsi que sur la notion de l'infraction prologée et les conditions pour la révision du procès conformément aux dispositions de l'article 380 (premier alinéa, paragraphes 5 et 6).

En terminant l'auteur présente plusieurs conclusions auxquelles il est arrivé sur la base de l'exposé ultérieur. Ainsi, il conclut que le législateur a en réalité incriminé avec bien fondé et d'une manière complète toutes les raisons pour la révision du procès en matière criminelle et que d'autre part l'application de ces fondements est peu nombreux et inégalement représentée, de même il remarque que le succès des demandes présentées est minime (sur 57 demandes présentées au cours de la période de cinq ans il n'y a que 14 qui ont été acceptées). En vertu de toutes ces données l'auteur a formulé la conclusion générale que les tribunaux de district ont déterminé, dans le fond, dans ce domaine d'une manière satisfaisante, exacte et universelle l'état de fait dans la procédure pénale ordinaire.